

Oponentský posudek
disertační práce JUDr. Jany Ondřejkové
Princip přednosti evropského práva v teorii a praxi soudů členských států Evropské
unie (VI+ 179 str.)

Není zvykem otevírat oponentský posudek citacemi z posuzované práce. Zde to však pokládám za užitečné. Dříve než ale začnu s citováním, vymezím stručně sobě i čtenářům tohoto textu pole a obzor svého vyjádření.

Autorčina v disertaci obsažená řešení jednotlivých konkrétních otázek ať už práva evropského či národního práva ústavního přenechávám zcela specialistům v příslušných oborech. Sám se zaměřím na místa a úvahy širšího obecněteoretického a politologického dosahu, na některé aspekty metodologické, na celkový přístup JUDr. Ondřejkové k tématu a na formální stránku posuzované disertace. Snad tím vhodně doplním hlediska i závěry dalších oponentů.

„Přestože – píše autorka na str. 2 – intenzivní evropská integrace v rámci Evropských společenství a potažmo Evropské unie trvá už více než padesát let, z války soudů, postojů národních parlamentů a názorů části doktríny je patrné, že doposud nejsou vyjasněny základní právní vztahy mezi právními řády členských států na jedné straně a evropským právem na straně druhé.“ Na str. 4 pak dodává: „Absence politické vůle jednoznačně ukotvit vztah evropského a národního práva však neposkytuje široký interpretační prostor jen Soudnímu dvoru a národním ústavním soudům, ale i obecné teorii práva, teorii ústavního práva a mezinárodního práva veřejného. Princip přednosti tak (rozumí se v této disertaci – ZM) bude nahlížen jednak ve světle teorií základní normy H. Kelsena, pravidla uznání H. L. A. Harta, jakož i právněsociologických koncepcí, jednak z hlediska propracovanější doktríny vztahu vnitrostátního a mezinárodního práva.“

Sotva zřejmě lze ve dvou větách pregnantněji vyjádřit nejen to, proč autorčin „záměr zkoumat princip přednosti evropského práva... primárně z teoretického hlediska... může na první pohled vzbuzovat určité pochybnosti“ (str. 1), ale i to, nakolik si je autorka vědoma skutečnosti, že jakákoli nadřazenost (právní) teorie nad mnohofaktorově podmíněnou (nejen právní, ale zejména politickou) praxí je iluzí vždy, a zde, na poli eminentně politickém, dvojnásob. Věru to, a teď už jen pokračuji v autorčiných výše naznačených úvahách, není právo, co diktuje sociálněpolitické praxi (a teorie práva už vůbec ne!). Je to naopak sociálněpolitická praxe, autorčinými slovy řečeno „společensko-politický konsenzus“ (str.

111), co „diktuje“ právu a sekundárně pak i právní teorii. Jinak pověděno, slavná Kantova slova, podle nichž „to, co na základě rozumových důvodů platí pro teorii, platí také pro praxi“ (I. Kant: K věčnému míru, O obecném rčení: je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi, Praha, OIKOYMENH 1999, str. 90) zde rozhodně neplatí, platí-li vůbec někde.

Těmito citáty a stručnými na ně navazujícími úvahami samozřejmě nechci sebemeně umenšit zcela nesporné kvality autorčiny práce, kterou pokládám za jeden z nejpromyšlenějších, nejpodnětnějších a také formálně nejzdařilejších odborných textů, které jsem v posledních letech četl. Chci jimi jen poukázat na (autorce dobře známé) objektivní bariéry, které se staví do cesty každému, kdo by se ve věcech politiky tak exponovaných chtěl omezit jen na teoretické úvahy, ať už navazující na texty renomovaných autorů-teoretiků, nebo vyabstrahované z judikátů těch či oněch soudů. Právní teoretikové, byť si třeba někdy myslí opak, nepřemýšlejí a nepíší v „sociálněpolitickém vzduchoprázdnu“ a judikatura také zdaleka není výrokem nějaké teorie „an sich“. Vysoký stupeň mého souznění s tezemi tzv. sociologické (resp. politologické) jurisprudence a autorů řazených pod hlavičku právního realismu s tezemi, které vycitíuji „v podloží“ posuzované disertace, ostatně také není inspirován jen holou teorií.

Autorka, jak vysvítá z mnoha míst jejího textu, si je všech těchto souvislostí vědoma, byť je třeba verbalizuje jinak a po svém. Rozhodně s nimi – a to nelze než s oceněním vyzvednout – tu otevřeně, tu v jemném náznaku pracuje a ze zřetele je neztrácí ani v pasážích zdánlivě jen „čistě“ teoretických. Dokladů toho lze v jejím díle nalézt víc než dost. Pokud jde o sociologickoprávní, resp. politologickoprávní dimenzi zkoumaného problému, upozorňuji zejména na str. 38n., 80, 81, 82, 111, 114, 116n., 136 a 150. „Právněrealistické“ tóny zaznívají podle mého soudu zcela zřetelně např. na str. 116n. Na str. 111 nacházím i zcela nedvojsmyslnou a nepochybně zcela oprávněnou formulaci „představa soudce jako „úst zákona“ ... je i dle mého názoru neudržitelná“. Odtud už je věru jen krok ke skeptickému odmítnutí oné často tak bezmyšlenkovitě glorifikované věty „non sub homine, sed sub Deo et lege“. Za zaznamenání hodnou pokládám i autorčinu zmínku o „vlastním autonomním právu evropských právníků“ (str. 38).

Nazíráno takto, je možno vedle sebe – v široce poučeném, soustavně podaném, kriticky pojatém a u nás ve srovnatelném záběru dosud neexistujícím přehledu – řadit různá teoretická i v judikatuře se projevující, resp. z judikatury vyvoditelná řešení problému přednosti evropského práva. Stále je však třeba nezapomínat na nic z výše uvedeného, resp. naznačeného. A na to, budiž tento rys disertace obzvláště vyzdvižen, autorka rozhodně

nezapomíná. Právě v tom spatřuji jeden z nejpozitivnějších a také nejpřínosnějších rysů jejího díla.

Na jednom z prvních řádků 3. oddílu své práce (Princip přednosti evropského práva v rozhodovací praxi ústavních soudů členských států) autorka říká mj. „Že ke střetu představ o požadavcích vyplývajících z evropského a národního práva dochází, je zřejmé z judikatury Soudního dvora i národních ústavních soudů. Můžeme se však ptát, zda se nejedná spíše o poziční konflikt, sdělování vzájemných požadavků, za nichž bude respektována pozice toho druhého, než o Huntingtonův střet civilizací“ (str. 80). Pominu-li zmínku o Huntingtonově teorii, zde možná zbytečnou, je v těchto slovech podle mého názoru přesně vystiženo, o čem jde: řešení závisí konec konců na hodnotovém, v posledku zájmově politickém – byť zdaleka ne přímočaře promítaném – stanovisku soudců (zjednodušeně řečeno „kam vloží svou víru“) a na reálné možnosti ho prosadit. Jsem si plně vědom, že moje formulace o „víře“ může vyznít simplicistně, ne-li jako div ne nepřijatelná vulgarizace. Opak by ovšem byl zřejmým přeceněním významu teoretických koncepcí, ježto ty jsou v podstatě (budiž mi prominuto to slovo) „nadstavbou“ výše uvedeného formou jeho většinou aposterioriho zdůvodnění, resp. podezdění, nebo zdánlivě nepolitickým nástrojem jeho kritiky. Popravdě budiž řečeno, že ani autorka, čtu-li její text správně a rozumím-li mu dobře, neříká v podstatě nic jiného. Vždyť už na str. 7 hovoří o právních i mimoprávních vlivech na soudcovské rozhodování a o právním i mimoprávním omezení jejich diskrece, na str. 111 pak (v polemice s tzv. francouzskou úchylnou) výslovně uvádí, že „právní rovina představuje pouze vnější část jejich sdělení“. Na str. 112 nadto zmiňuje „individuální hodnotové a politické preference jednotlivých soudců“ a v téže větě „podporu ze strany veřejnosti v souvislosti s citlivými politickými rozhodnutími“. A aby čtenář nebyl na pochybách, hned na str. 114 při hodnocení (neo)funkcionalistické teorie evropské integrace uvádí, že „tato teorie značně přehlíží význam politické vůle a preferencí aktérů tohoto (totiž integračního – ZM) systému“. Nepřekvapí tudíž, naopak je to jen logickým vyústěním výše načrtnutých myšlenek (samozřejmě nejen mých či těch nebo oněch autorů, ale také a především autorčiných, resp. autorkou výslovně nebo implicitně souhlasně přijatých), že k možnosti jednoznačně určit zdroj principu přednosti na základě některé z převažujících koncepcí (v práci zevrubně probíraných a hodnocených) se autorka staví negativně (str. 150).

Jedno ovšem nechť je na tomto místě řečeno zcela jasně. Odkazuje-li autorka na řadě míst své práce právní teorii, resp. jednotlivé právní teorie, jejichž prezentaci se s takovou přesností, přesvědčivostí a výrazovou kulturou věnuje, do „patřičných mezí“, rozhodně tak nečiní z pozic jakéhosi postmoderně znevažujícího přístupu k „velkým vyprávěním“,

přístupu, který nadto očividně v současnosti ztrácí na relevanci. Činí tak – a znovu musím dodat: rozumím-li jí dobře – v důsledku uvědomění si priority faktorů sociálních a politických, jež v těchto „velkých vyprávěních“ nemohou nenacházet svůj odraz a výraz.

V souvislosti s analýzou sociologických koncepcí týkajících se přístupů právní teorie k principu přednosti (1.3.3.) se autorka stručně dotýká i často diskutovaného problému tzv. demokratického deficitu EU (str. 38n.). Své stanovisko v této věci sice explicitně nepodává, z některých jejích formulací – snad to interpretují správně – však lze dovodit, že tezi o „demokratickém deficitu EU“ příliš váhy nepřikládá. Je-li tomu tak, plně s jejím postojem souzním, o to víc, že právě v tomto punktu se přibližujeme bezmála k jádru současných diskusí nad principem (a rozsahem) přednosti evropského práva před právem členských států. Nemohu se zbavit dojmu, že celý problém tzv. demokratického deficitu EU je ve značné míře problémem uměle, tedy cíleně nastolovaným a dramtizovaným, problémem, který má překrýt stále více se vyhrcoující demokratický deficit samotného tzv. národního státu, erozi, ne-li přímo – demokratickou rétorikou překrývané – postupné antikvování samotné demokracie jako prakticky realizovatelné, schůdné či dokonce žádoucí formy vládnutí v podmínkách současného světa. Ostatně prakticky totéž se týká i problému suverenity ať už členských či nečlenských tzv. národních států. I zde „suverenistická“ rétorika, ne-li přímo rituální vzývání suverenity, provozované těmi či oněmi jejich vrcholnými představiteli, ve skutečnosti jen oddaluje akceptaci skutečnosti, že o suverenitě v tzv. tradičním chápání dnes hovořit neznámá většinou víc než klamat nebo oddávat se sebeklamu.

Je mi jasné, že problémy „demokratického deficitu EU“ stejně jako problémy suverenity (zde zejména členského státu) nejsou součástí hlavního proudu autorčiných úvah a nepatří k hlavní linii jejího zkoumání. Považoval bych nicméně za přínosné se i v těchto bodech s autorčinými názory v průběhu obhajoby blíže seznámit.

Tolik snad k obsahové stránce předložené disertace.

Kvalitní součástí práce je i rozsáhlý a pečlivě uspořádaný Seznam použité literatury (str. 168 – 179). Jakkoli jsem nic nepočítal, přinejmenším polovinu položek v něm představují knižní i časopisecké tituly zahraniční, převážně anglicky psané. Vesměs – a toto konstatování platí i o bohemikách – jde o práce recentní, o věci zásadního významu, nadto o práce, s nimiž autorka ve svém textu tvořivě nakládá, na něž odkazuje, resp. z nichž lege artis ať už souhlasně nebo polemicky cituje. Totéž platí i o neméně rozsáhlém přehledu (skutečně!) citované judikatury (str. II-VI). Oba soubory jsou dokladem nejen autorčiny obeznámenosti se zdroji, ale též její schopnosti i v tomto směru bezpečně zvládat techniku vědecké práce.

Celá disertace je nadto napsána jazykem, který nejen v porovnání s tím, jak dnes přečasto i odborníci píšou, ale i z hledisek mohl by to tak říci absolutně zasloužit ocenění. Je to jazyk lexikálně i syntakticky bohatý, nešroubovaný, nefrázovitý, prostý ustálených klišé a řečových spamů.

Jako člověk s mnohaletou redaktorskou praxí jsem si nemohl nevšimnout ani typografické stránky předložené práce. Text je prakticky bez tiskových chyb, takže korigovat sazbu jeho event. knižního vydání – které pokládám za velice žádoucí! – by nebylo úmorem, ale radostí. Dnes lze sotva naplnit známý Horatioův požadavek, aby dílo, dřív než se pustí do světa, leželo na polici psacího stolu devět let; imperativ „macerace rukopisu“, který tak často zmiňoval V. Knapp, však dodržet nepochybně lze. Práce J. Ondřejkové je toho dnes už dosti vzácným dokladem.

Na tomto místě **dospívám ke shrnujícímu závěru.**

Svou disertací JUDr. J. Ondřejková podle mého soudu nade vše pochybnost prokázala schopnost k samostatné tvůrčí činnosti v oblasti právní vědy a svou všestrannou připravenost k ní. Její disertace je založena na důkladném studiu a domýšlení v zásadě veškeré hlavní k tématu se vážící domácí i zahraniční literatury a judikatury a vhodně využívá i podnětů z vědeckých i politických diskusí, které se k této literatuře a judikatuře u nás i v cizině vedly a vedou, resp. jichž byla sama aktivním účastníkem. Výsledkem je text, který v přehledném a přesvědčivém zpracování přináší řadu nových pohledů a poznatků.

Doktorandce se podařilo argumenty podloženým způsobem vymezit vědeckovýzkumný problém, o jehož řešení svou prací usilovala, a vytyčit cíle, které při jejím psaní sledovala. Vytyčených cílů svým textem také v plném rozsahu dosáhla. Že ovšem jde o cíle takřikající mezitím je samozřejmé; tak tomu je ve vědě obecně a v případě problematiky tak „tekuté“ a politicky citlivé jako je ta, již je disertace věnována, nepochybně dvojnásob. To však podle mého názoru nic neubírá na skutečnosti, že předložená práce významně obohacuje odborné písemnictví v oblasti jak obecné teorie práva, tak teorie práva evropského, a že nemenším přínosem je i pro obory ústavního práva a práva EU.

Zvolené metody zpracování považuji za plně adekvátní otázkám, na něž autorka hledla odpověď. Její text má nadto vysokou hodnotu co do vnitřního uspořádání a jazykového ztvárnění.

V tom všem její dílo, soudím, plně vyhovuje požadavkům na doktorskou disertaci kladeným.

Práce je plně způsobilá k obhajobě, o jejímž kladném vyústění lze, mám za to, sotva mít pochybnosti. Již zde proto navrhuji, aby po úspěšné obhajobě byla JUDr. Janě Ondřejkové udělena vědecká hodnost doktorky (Ph.D.).

JUDr. PhDr. Zdeněk Masopust, DrSc.

Ústav státu a práva AV ČR

Praha, 30. srpna 2011